

**FUNDAMENTAREA CARACTERULUI CAUZATOR AL INAȚIUNII
ÎN BAZA APLICĂRII TEORIEI DEOSEBIRII CATEGORIEI CAUZALITĂȚII,
A CONSTRUCȚIEI TEORETICE A LEGĂTURII CAUZALE ȘI A
MECANISMULUI CAUZĂRII EMPIRICE**

Igor CIOBANU, Narciza NEDELUCU

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol vine în calitate de replică la opiniile adepților acauzalității inacțiunii. Prin urmare, este combătută afirmația celor din urmă, legată de suficiența neîndeplinirii obligațiunii obiective de a acționa pentru fundamentarea răspunderii penale pentru inacțiune. Argumentarea acauzalității inacțiunii nu se poate, în genere, baza pe trimiterile la temeiul răspunderii penale. Este demonstrat faptul că legătura causală este un semn obligatoriu al laturii obiective a oricărei componente materiale de infracțiune.

Negarea caracterului cauzator al inacțiunii de către aceiași adepți ai acauzalității inacțiunii este ușor combătută prin teoria deosebiri categoriei cauzalității, a construcției teoretice a legăturii cauzale și a mecanismului cauzării empirice.

De menționat că terminologia utilizată în prezentul articol este aplicată pentru prima dată în domeniul determinismului cauzalității (cum ar fi noțiunile generale ale teoriilor și termenii acestora). În aceeași ordine de idei, în cadrul studiului de față se face o abatere de la regulă, și anume: sunt delimitate, în calitate de obiecte de sine stătătoare de studiu, categoria cauzalității și diferitele noțiuni propuse legăturii cauzale (precum: construcția teoretică și mecanismul cauzării empirice).

Cuvinte-cheie: *latura obiectivă a infracțiunii, inacțiune, acauzalitatea inacțiunii, cauzalitate, caracter cauzator al inacțiunii, legătură causală, mecanismul cauzării empirice.*

STRENGTHENING THE CAUSATIVE NATURE OF THE INACTION THROUGH THE APPLICATION OF THE THEORY WITH REGARD TO THE CAUSALITY CATEGORY DISTINCTION, THE THEORETICAL CONSTRUCTION OF THE CAUSAL LINK AND THE MECHANISM OF EMPIRICAL CAUSATION

This article comes as a response to the opinions of the followers of acausality of inaction. It is therefore refuted their allegation that the failure to fulfill the objective obligation to act is sufficient to enable the penal liability for inaction. Pleading for the acausality of inaction can't be done, in general, whilst also making references to the basis of penal liability. It is shown that the causal link is an obligatory sign of the objective side of any material component of the offence.

The denial of the causative nature of inaction by the same followers of acausality of inaction is easily countered through the theory with regard to the causality category distinction, the theoretical construction of the causal link and the mechanism of empirical causation.

It is very important to note that this article introduces the terminology used in the study applied for the first time in the field of determinism of causality (the general notions of the theories and their concepts are applied for the first time). In the same time, within the study is made a deviation from the rule and as a result are delineated as independent objects of study, the causality category and the different notions advanced to the causal link (such as: the theoretical construction and the mechanism of empirical causation).

Keywords: *the objective side of the offence, inaction, acausality of inaction, causality, the causative nature of inaction; causal link; the mechanism of empirical causation.*

După cum reiese din opiniile adepților acauzalității inacțiunii, soluționarea pozitivă a chestiunii referitoare la caracterul cauzator al inacțiunii în genere nu este necesară, deoarece răspunderea penală pentru inacțiune este fundamentată, în măsură suficientă, prin prezența obligațiunii neîndeplinite de a acționa. „Legătura causală în cazul inacțiunii lipsește, iar răspunderea survine nemijlocit pentru inacțiune, pentru neîndeplinirea obligațiunii, dar nu pentru cauzare” [3, p.218]. Întâlnim și varianta ce prevede „oprirea cercetării”: putem nega (în scopuri, la prima vedere, pragmatice) legătura causală generată de inacțiune: dacă inacțiunea corespunde semnelor fixate în legea penală, respectiv, nu există necesitatea de a pune întrebarea dacă rezultatul a survenit din cauza inacțiunii acestei persoane sau dacă rezultatul a survenit datorită acțiunii altei persoane, sau, în genere, de la orice altceva – toate acestea nu sunt importante. Lucrurile, însă, nu stau chiar așa: de exemplu, dacă o anumită consecință socialmente periculoasă a survenit în rezultatul acțiunii unei terțe persoane,

atunci apar mai multe variante și alternative de apreciere, din punctul de vedere al dreptului penal, a persoanei aflate în stare de inacțiune. Există și varianta ce prevede „cercetarea consecutivă”: putem nega, nepragmatic, nu doar posibilitatea inacțiunii de a avea caracter cauzator, dar chiar și însăși ideea cauzării prin inacțiune (trecerea pe poziții interdeteministe consecutive în situația dată nu se observă).

Tuturor acestor prevederi și expuneri le putem înainta un spectru de replici.

Regula caracterului universal, unica aplicabilă fără excepție față de toate faptele infracționale, constă în aceea că temeiul răspunderii penale o constituie prezența în fapta persoanei a tuturor semnelor componente de infracțiune. Nu există careva temeiuri suplimentare independente, neatribuite la elementele componente generale sau concrete de infracțiune, care ar putea deveni temei al răspunderii penale – aceasta este contrar legii și nu corespunde dogmelor de drept penal. Științei dreptului penal îi este cunoscută discuția din anii '50 ai secolului trecut cu privire la legătura cauzală și vinovăție ca temeiuri (premise) ale răspunderii penale [5, p.5; 1, p.4], care s-a finalizat cu recunoașterea necondiționată a faptului că temei al răspunderii penale este nu un oarecare element al faptei, vinovăția, legătura cauzală sau pericolozitatea socială, ci anume prezența exclusivă în fapta subiectului a tuturor semnelor componente de infracțiune prevăzute de Codul penal. De aceea, argumentarea acauzalității inacțiunii nu se poate, în genere, baza pe trimiterea la „temeiul răspunderii penale”. Legătura cauzală nu constituie nici temei independent al răspunderii penale, nici element independent al componente de infracțiune. Legătura cauzală este un semn al laturii obiective a componente de infracțiune, de aceea întrebarea: „Este suficientă oare prezența obligațiunii neexecutate de a acționa pentru învinuirea în săvârșirea inacțiunii infracționale?” (așa cum aceasta o fac adepții acauzalității inacțiunii) este pusă incorect. Formularea necesară, cu luarea în considerare a prezenței tuturor semnelor componente în faptă ca temei al răspunderii penale, se prezintă ca adecvată în felul următor: „Este oare legătura cauzală semn obligatoriu al laturii obiective a componente de infracțiune, unde fapta este exprimată în formă de inacțiune?” Da, legătura cauzală este un semn obligatoriu al laturii obiective a oricărei componente materiale de infracțiune, exprimând legătura dintre faptă ca proces de atentare a subiectului asupra obiectului și consecințele infracționale ca rezultat al atentării asupra obiectului. Categoria obiectului inacțiunii, în genere, constituie cea mai importantă verigă de legătură dintre faptă și consecințele socialmente periculoase, și lipsa legăturii cauzale în latura obiectivă a componente de infracțiune o viciază, discreditează. Potrivit regulii generale, aceasta are ca rezultat recunoașterea lipsei în fapta persoanei a componente de infracțiune, iar în unele cazuri poate duce chiar la tragerea nefundamentată la răspundere penală.

În așa fel, adepții acauzalității inacțiunii, realizând cercetările pe terenul temeiurilor răspunderii penale și negând necesitatea afirmării caracterului cauzator al inacțiunii, subminează nemijlocit temeliile răspunderii penale. Drept rezultat, așa concluzii nu pot fi recunoscute ca fiind corecte. Astfel, este combătută prima afirmație a adepților acauzalității inacțiunii, legată de suficiența neîndeplinirii obligațiunii obiective de a acționa pentru fundamentarea răspunderii penale pentru inacțiune.

Cea de a doua afirmație este exprimată prin aceea că în cazul inacțiunii în genere este negată însăși posibilitatea *cauzalității*, deoarece „nici nu poate fi vorba despre legătură cauzală în lipsa acțiunii”. Această afirmație, prin care se neagă caracterul cauzator al inacțiunii, este ușor combătută prin teoria deosebirii categoriei cauzalității, a construcției teoretice a legăturii cauzale și a mecanismului cauzării empirice. În cele ce urmează vom verifica aplicabilitatea acestor noțiuni ale determinismului cauzal în privința inacțiunii.

Vom menționa cu titlu de observație: terminologia investigațiilor realizate până acum în domeniul determinismului cauzal sub aspect de drept penal se deosebește de terminologia utilizată în cadrul studiului nostru (noțiunile generale ale teoriilor și termenii acestora sunt introduși pentru prima dată). De regulă, nu sunt delimitate, în calitate de obiecte de sine stătătoare de studiu, nici categoria cauzalității, nici diferitele noțiuni propuse legăturii cauzale (în sens larg și îngust, precum: construcția teoretică și mecanismul cauzării empirice). Părtașii acauzalității inacțiunii indică asupra lipsei legăturii cauzale în componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune, în același sens în care indică și asupra lipsei cauzalității în cazul inacțiunii. Totodată, utilizarea noțiunilor vizate în calitate de sinonime în cea mai mare parte blochează calea pentru careva investigații științifice ulterioare.

Categoria cauzalității și inacțiunea. Putem oare vorbi că categoria de cauzalitate „nu lucrează” atunci când fapta infracțională este exprimată prin inacțiune? Pentru verificarea aplicabilității calităților categoriei cauzalității față de inacțiune ca formă a comportamentului infracțional vom aminti, succint, rezultatele anterior obținute. Categoria cauzalității constituie o normă generală a realității obiective. Inițial, categoria cauzalității

există independent și impune reguli de evoluție și dezvoltare a proceselor obiectiv exprimate. În realitatea obiectivă nu există fenomene interdeterminate și în limitele unei determinativități depline a fiecărui fenomen putem considera și fundamentarea cauzală ca o varietate a determinativității. În orice caz, dacă fapta sau fenomenul nu au existat în genere, apoi apariția lor întotdeauna va fi determinată în mod genetic. Fiecare fenomen (faptă) își are suma cauzelor sale și generează suma propriilor efecte. Sarcinile științei constau în a reflecta corect procesele obiective și în a selecta legile științifice anume în baza acestui temei. În așa fel, plasarea formelor inactive ale comportamentului criminal după limitele determinismului, inclusiv ale determinismului cauzal, afectează schema generală a percepției realității obiective și distruge integritatea științifică a percepției lumii înconjurătoare.

Din aceste considerente nu putem vorbi că, în privința inacțiunii, ca formă a comportamentului infracțional în componența laturii obiective a infracțiunii, nu acționează categoria cauzalității. Iată cum putem ilustra această constatare: „Juristul este nevoit să se ghideze nu doar de adevărul și de veridicitatea special juridică; el se supune, de asemenea, adevărilor de o calitate mult mai înaltă” [4, p.28]; Mai mult decât atât: „Principiul juridic indică asupra a ceea ce trebuie să existe, iar legea (științifică) indică asupra a ceea ce există în virtutea calităților persoanei, societății și ale lumii înconjurătoare. Principiul juridic constituie produsul activității umane; legea (științifică) este plasată deasupra acesteia. Principiul juridic poate fi afectat, încălcat de către persoană; încălcarea legii științifice este dincolo de forțele și posibilitățile persoanei. Principiul juridic poate fi supus criticii, în timp ce critica legii științifice este lipsită de sens” [ibidem, p.26].

În așa fel, categoria cauzalității este prezentă în inacțiune ca într-una din reflectările existenței lumii materiale; de aceea a nega prezența cauzalității în componențele de infracțiune săvârșite prin inacțiune ar însemna să proclamăm o serie întreagă de procese globale obiective care nu se subordonează noțiunii de cauzalitate și, ca rezultat, sunt în general nedeterminate. Care legi științifice pot fi atunci aplicate în privința proceselor de așa gen, dacă temei pentru constituirea legii științifice este determinarea dură obiectivă în una din reflectările sale? Dacă aplicăm aceste concepte cu referire la doctrina dreptului penal, rezultă că dacă în componența materială cu inacțiune în cadrul laturii obiective este negată legătura cauzală, atunci lipsesc temeiurile pentru a învinui infractorul referitor la consecințele survenite și, respectiv, pentru a-l trage pe cel vinovat la răspundere penală (prezența unei obligațiuni neîndeplinite de a acționa nu substituie, nu înlocuiește prin sine latura obiectivă a componenței de infracțiune, ci constituie doar esența inacțiunii penale). Negarea cauzalității în cazul inacțiunii ca formă a faptei duce la negarea legăturii dintre faptă și consecință; dacă această legătură este neesențială, urmează ca toate componențele cu inacțiune să fie formulate în calitate de componente formale de infracțiune. Să utilizăm în acest sens modelul omorului prin inacțiune. Răspunderea penală survine în baza art.145 și 146 din Codul penal al Republicii Moldova, componența cărora este materială, iar, fiind formulate ca formale, se schimbă însăși noțiunea de omor. Acestea sunt consecințele îndepărtate, „de perspectivă” ale negării categoriei cauzalității în componențele de infracțiune săvârșite prin inacțiune.

Momentele expuse indică asupra faptului că categoria de cauzalitate, ca una din categoriile fundamentale ale lumii înconjurătoare, este prezentă în componențele cu inacțiune, exact așa cum și în componențele cu acțiune în cadrul laturii obiective.

Mecanismul cauzării empirice și inacțiunea. Conform afirmațiilor (în viziunea noastră, corecte) ale savantului B.H. Кудрявцев, principala întrebare privind răspunderea pentru inacțiunea ilegală „constă în faptul dacă cauzează inacțiunea un rezultat dăunător și, în legătură cu aceasta, dacă constituie prezența legăturii cauzale dintre inacțiune și rezultat condiția necesară a răspunderii materiale, administrative și penale sau fundamentarea obiectivă a răspunderii pentru inacțiune urmează a fi căutată în altă parte?” [2, p.28]. În continuare, B.H. Кудрявцев menționează: „Până a soluționa întrebările juridice, urmează să determinăm natura fizică a inacțiunii și mecanismul legăturii ei cu consecințele infracționale” [ibidem]. Exact în așa mod, fără divizarea metodologică indicată a noțiunilor natural-firești ale legăturii cauzale și a construcției juridico-penale a legăturii cauzale, *de facto*, se propune a examina legătura cauzală în mod separat în dependență de aceste două sensuri diferite ale ei. Această poziție dispune de o valoare euristică și gnoseologică.

În albia celor expuse anterior, noțiunea *mecanismul cauzării empirice*, luat la general, precum și *mecanismul cauzării empirice*, strict determinat, care are loc în cazul unei infracțiuni concrete, intră în domeniile obiectelor de studiu ale diferitelor științe naturale. Procesele cauzării, descrise în cadrul științelor naturale și prezente în cadrul infracțiunii – săvârșite fie prin acțiune, fie prin inacțiune – nu pot fi negate de către știința dreptului penal; mai mult ca atât, nici nu pot fi determinate, în virtutea faptului că acestea se află dincolo de

domeniul obiectului de studiu al dreptului penal, fiind inadmisibilă o intervenție, în acest sens, în alt domeniu al cunoștințelor. Studiarea mecanismului cauzării empirice, prezent în cadrul unei infracțiuni concrete, poate fi implicată într-un studiu de drept penal cu luarea obligatorie în considerare a apartenenței la un alt domeniu de cercetare și cunoaștere. Totodată, în limitele acestei cercetări descrierile urmează a fi realizate în limbajul științei naturale respective. Prevederile acestei descrieri corespund prevederilor raportului de expertiză în cadrul unui dosar penal concret, deoarece legătura causală în sensul mecanismului cauzării empirice în cauza penală presupune prezența raportului de expertiză – asupra întrebărilor ce necesită cunoștințe speciale și concluziile proprii ale aceluia care aplică norma de drept – asupra întrebărilor ce nu necesită cunoștințe speciale.

Dreptul penal, atât în aspect practic, cât și teoretic, este interesat, în primul rând, de apariția consecinței socialmente periculoase (în cazul infracțiunii consumate cu o componentă materială). Mai departe, prin intermediul regulilor de stabilire a legăturii cauzale și prin utilizarea trăsăturilor de bază ale acesteia este depistat elementul căutat – cauza survenirii rezultatului. Această cauză, depistată și descoperită, în primul rând în cadrul limitelor mecanismului cauzării empirice, este ulterior comparată cu comportamentul persoanei bănuite în săvârșirea infracțiunii. Persoana, în privința căreia este efectuată urmărirea penală, este determinată reieșind din faptul că obligațiunea de a acționa constituie caracteristica subiectului infracțiunii și, în așa fel, este delimitat, evidențiat subiectul obligat special din cercul tuturor celor care au inacționat. Acest comportament al persoanei obligate poate constitui cauza în sensul construcției teoretice a legăturii cauzale, dacă va fi nemijlocit legat de cauză în cadrul mecanismului cauzării empirice. Un atare coraport presupune prezența complexului causal și are ca efect, în condițiile respectării prezenței celorlalte semne ale componentei, tragerea persoanei vinovate la răspundere penală.

În așa fel, la componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune este aplicabilă în mod direct categoria cauzalității, care își găsește reflectare în cadrul acestora, precum și în cadrul a tot ceea ce există în mod obiectiv. Legătura causală în calitatea sa de mecanism al cauzării empirice este, de asemenea, prezentă, deoarece avem un complex causal care duce la survenirea consecințelor socialmente periculoase. Conform celor expuse, se pare că adepții acauzalității inacțiunii vor considera posibil, fără a-și afecta teoriile, de a se solidariza atât cu prezența cauzalității însăși, cât și cu prezența mecanismului cauzării empirice în componentele de infracțiune cu inacțiune în latura obiectivă. Considerăm că cele mai de bază și esențiale contradicții între adepții teoriei inacțiunii cauzatorii și oponenții acesteia sunt concentrate asupra următoarelor momente:

- 1) momentul cu privire la legătura causală în sens îngust (cum ar fi nemijlocit legătura, coraportul);
- 2) momentul cu referire la construcția teoretică a legăturii cauzale în componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune.

Construcția teoretică a legăturii cauzale și inacțiunea. Construcția teoretică a legăturii cauzale în calitate de construcție specială a dreptului penal este prezentă oriunde unde avem de-a face cu componente materiale de infracțiune. Această afirmație se bazează pe acel temei că legătura causală dintre faptă și consecință constituie un semn obligatoriu al laturii obiective a componentei materiale de infracțiune, iar în unele cazuri, după cum am menționat anterior, are chiar și un rol determinat în cadrul componentelor construite ca fiind formale (dacă avem consecințe potențiale, atunci și legătura causală se prezintă a fi o legătură causală potențială).

Construcția teoretică a legăturii cauzale se creează după modelul legăturii cauzale în sens larg, adică în forma cu structură triplă: cauza → legătura causală → efectul, unde importanță esențială au nu doar caracteristicile filosofice generale ale legăturii dintre fapte și fenomene, dar și trăsăturile științifice particulare ale cauzei și efectului. Pentru dreptul penal, de fapt ca și pentru orice domeniu teoretic și practic, importanță esențială au caracteristicile juridice proprii ale faptei și consecințelor, fixate în dispoziția articolului respectiv din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. În componenta complexului causal al construcției teoretice a legăturii cauzale avem fapta, exprimată în forma inacțiunii, și anume: cu inacțiunea importantă în sens juridico-penal are de-a face și cel ce aplică legea și teoreticianul (savantul) în cazul analizei componentei infracțiunii corespunzătoare. În așa fel, construcția teoretică a legăturii cauzale în componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune este prezentată în felul următor: inacțiunea infracțională → legătura causală → consecința infracțională.

În așa fel, a nega prezența construcției juridico-penale teoretice a legăturii cauzale în componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune ar fi incorect. În caz contrar, s-ar întâmpla că latura obiectivă a componentelor de infracțiune, unde fapta este exprimată în forma inacțiunii, se deosebește de latura obiectivă a componentelor de infracțiune, unde fapta este exprimată în formă de acțiune.

Vom menționa încă o dată că în știința dreptului penal avem o componentă de infracțiune unică generală, modelul căreia este utilizat cu succes în cadrul analizei științifice a oricărei componente de infracțiune concrete și în cadrul calificării oricărei infracțiuni concrete în procesul aplicării normelor de drept penal. Mai mult ca atât, negarea construcției teoretice a legăturii cauzale în componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune distrug însăși esența laturii obiective a componentei de infracțiune, deoarece inacțiunea infracțională (cauza) în componentele materiale *generează* consecința (efectul), iar aceste categorii sunt prezentate în planul doctrinei științifice penale despre latura obiectivă a componentei de infracțiune ca fiind corelate, legate reciproc; în caz contrar, devine imposibilă tragerea legală a celui vinovat la răspundere penală, fiind deschisă calea învinuirii obiective.

Legătura causală în sens îngust și inacțiunea. O întrebare de sine stătătoare, care necesită soluționare, o constituie negarea de către adepții acauzalității inacțiunii a legăturii cauzale în sens îngust, adică nemijlocit a legăturii, a coraportului dintre cauză și efect (inacțiunea infracțională și consecința infracțională). Combaterea, dezmințirea este fundamentată pe dovezile deja invocate privind prezența cauzalității, a mecanismului cauzării empirice și a construcției teoretice a legăturii cauzale în componentele de infracțiune săvârșite prin inacțiune. Dacă se presupune că infracțiunile săvârșite prin inacțiune nu se exclud din limitele determinismului, dacă este prezentă construcția teoretică a legăturii cauzale în construcția componentei cu inacțiune în latura obiectivă, apoi legătura causală în sens îngust între inacțiune și consecință este prezentă și se subînțelege de la sine.

Bibliografie:

1. КОВАЛЕВ, М.И. Объективная сторона преступления. В: *Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов* / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова. Москва: НОРМА, 2000. 148 с.
2. КУДРЯВЦЕВ, В.Н. *Объективная сторона преступления*. Москва: Госюриздат, 1960. 227 с.
3. ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Общественная опасность деяния как универсальная категория уголовного права*. Москва: Юридическая Литература, 1990. 173 с.
4. МИХЛИН, А.С. *Последствия преступления*. Москва: Госюриздат, 1969. 104 с.
5. ФЕЙРАБЕНД, П. *Избранные труды по методологии науки* / Перевод с английского и немецкого А.Л. Никифорова. Общ. ред. И.С. Нарский. Москва: Прогресс, 1986. 542 с.

Prezentat la 15.04.2015